

американской агрессии / С.Ю. Глазьев. – Научный доклад. – М.: РАН, 2014. – 60 с.

¹⁴ Українські бійці зупинили просування російських військ [Електронний ресурс]: офіційний сайт BBC Україна. – 21.01.2015. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2015/01/150121_ato_russian_army_rl

¹⁵ Чи варто Україні замість АТО починати війну з Росією? [Електронний ресурс]: офіційний сайт газети Деловая столица. – 16.07.2014. – Режим доступу: <http://www.dsnews.ua/politics/chi-var-to-ukrayini>

-zamid-ato-pochinati-viynu-z-rosieyu--16072014123200

¹⁶ События в Донбассе: террористы и российские войска готовят наступление [Электронный ресурс]: официальный сайт газеты Сегодня. – 22.09.2014. – Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/samye-rezonansnye-sobytiya-dnya-v-donbasse-26-avgusta-547186.html>

¹⁷ Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия. – М.: Экономика, 1995. – 540 с.

УДК: 323.1(=511.141)(477)

© Олег Щербатюк
(м. Чернівці)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ УГОРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ НА ЗАКАРПАТТІ

Дана стаття присвячена проблемам організації угорської національної меншини на Закарпатті. Автор аналізує становище угорців краю, можливості задоволення їхніх культурно-освітніх прав тощо. Звертається увага на той факт, що угорська меншина Закарпаття є політично активною. У суспільно-політичному житті області вона представлена рядом національно-культурних товариств, неурядових організацій та двома політичними партіями. Угорці Закарпаття отримують фінансову, організаційну та іншу підтримку від своєї історичної батьківщини Угорщини.

Ключові слова: національна меншина, політичне представництво, національно-культурне товариство, політична партія, міждержавні відносини.

Oleg Shcherbatyuk. Specifics of Hungarian minority organization and activity in Transcarpathia.

This article is dedicated to the problems of Hungarian minority organization in Transcarpathia. The author analyzes position of Hungarians, the possibility to satisfy their national educational and cultural rights etc. The Hungarian minority in Transcarpathia is politically active. It is represented by a number of national-cultural societies, non-governmental organizations, and by two political parties in social-political life of the region. Transcarpathian Hungarians are getting financial, organizational and other support from their historical motherland Hungary.

Keywords: national minority, political representation, national-cultural society, political party, interstate relations.

Олег Щербатюк. Особенности организации и деятельности венгерского национального меньшинства на Закарпатье. Данная статья посвящена проблемам организации венгерского национального меньшинства на Закарпатье. Автор анализирует положение венгров края, возможности удовлетворения их культурных прав и т.д. Обращается внимание, что венгерское меньшинство Закарпаття отличается политической активностью. В общественно-политической жизни оно представлено рядом национально-культурных обществ, неправительственных организаций, двумя политическими

партіями. Венгry Закарпаття получают финансовую, организационную и другую поддержку от своей исторической родины – Венгрии.

Ключевые слова: национальное меньшинство, политическое представительство, национально-культурное общество, политическая партия, межгосударственные отношения.

Постановка наукової проблеми. Сучасне Закарпаття є тим регіоном України, на території якого проживають представники понад 100 національностей і народностей. Відповідно до результатів перепису 2001 року, у національному складі населення Закарпаття переважають українці – 80,5 % населення. На другому місці за чисельністю перебувають угорці – 12,1 %. За ними ідуть румуни – 2,6 %, росіяни – 2,5 %, цигани – 1,1 %, словаки – 0,5 % та німці – 0,3 % від усього населення краю¹. Крім цього, в області проживають білоруси, євреї, поляки, вірмени тощо.

Етнонаціональні відносини у Закарпатській області викликають значний науковий інтерес серед вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зміст, характер, наслідки урядової політики в етнонаціональній сфері в історичній ретроспективі стали предметом дослідження колективу науковців під керівництвом професора Ю. Левенця. У колективній монографії «Закарпаття в етнополітичному вимірі» на широкому фактичному матеріалі прослідковано перебіг етнополітичних процесів у краї, визначено їхню суть і перспективи розвитку регіону².

Завдяки спільній роботі колективу закарпатських та чернівецьких дослідників у минулому році вийшла монографія «Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття», в якій визначається взаємозв'язок історичних та політичних процесів у названих регіонах, аналізується характер політичного життя у Чернівецькій та Закарпатській областях³.

Ужгородський дослідник М. Зан у своїх наукових роботах звертає увагу на особливості етнічних процесів на Закарпатті, аналізує специфіку формування етнонаціонального складу населення краю, взаємодію між представниками різних етнічних

груп тощо⁴. Ще один науковець із Закарпаття, М. Токар, написав ряд робіт, присвячених проблемам формування регіональної політичної еліти, враховуючи етнополітичний аспект⁵.

Окремі аспекти життєдіяльності угорської національної меншини на Закарпатті, її взаємодії з Угорщиною представлені у роботі А. Хайд-Прайса «Міжнародна політика Центрально-Східної Європи», яка була опублікована у 1996 році. У ній автор аналізує політику Угорщини щодо угорців, які проживають на території інших країн, в тому числі України⁶.

Дослідження етнонаціональних процесів на Закарпатті входить і у сферу інтересів буковинських науковців, серед них – А. Круглашов, І. Буркут, М. Гуйтор.

Метою даної статті є аналіз становища угорської національної групи на Закарпатті, особливостей її організації та діяльності у сфері захисту власних етнонаціональних інтересів. Відповідно до поставленої мети автор визначив такі завдання: проаналізувати особливості організації етнонаціональних груп Закарпаття, визначити основні напрямки діяльності угорської спільноти як окремої групи інтересів, прослідкувати особливості взаємодії угорської спільноти зі своєю історичною батьківщиною – Угорщиною.

Характерними рисами Закарпатської області є поліетнічність та прикордонний статус, що має визначальний вплив на місцеві національні та етнічні відносини, позицію влади щодо вирішення національно-етнічних проблем та суперечностей в краї. Етнонаціональні спільноти Закарпаття за роки незалежності утворили ряд інституціоналізованих груп інтересів, до яких ми відносимо національно-культурні товариства та інші громадські організації. Станом на жовтень 2013 року на Закарпатті діяло 66 національно-культурних товариств з обласним статусом. З них 13 – угорської, 18 – ромської, 4 – словацької, 5 – російської, 11 – русинської, 4 – румунської, 3 – єврейської, 2 – німецької та по одному польської, чеської, вірменської, білоруської, азербайджанської та грецької спільнот⁷. Кількість товариств, організованих представниками національних меншин, на думку автора, демонструє прагнення національних груп найповніше представити свої інтереси в культурній, освітній, інформаційній та громадсько-політичній сферах. Як вже відзначалося вище, переважна більшість товариств на Закарпатті створена для захисту освітньо-культурних потреб тієї чи іншої спільноти. Однак серед них є й такі, що ставлять перед собою політичні цілі. До останніх, зокрема, належать деякі угорські товариства.

Угорська національна меншина Закарпаття включає в себе 96,7% від усіх угорців, що проживають на території України⁸, причому останні посідають друге (після росіян) місце серед усіх національних спільнот України, які вважають рідною мовою мову своєї національності – 95,4%⁹. Зворотною стороною такої похвальної відданості власній

національній культурі є, проте, незначний рівень мовно-культурної інтегрованості угорців в українське суспільство, слабка знання ними державної мови та незначна динаміка позитивних змін у цьому відношенні у регіоні¹⁰. В той же час громадська активність угорців України є досить високою – за деякими даними кожен п'ятий угорець бере участь у діяльності національних громадських організацій¹¹.

У своїй колективній активності представники угорського етносу реалізують різноманітні цілі та завдання, намагаючись при цьому вплинути на владу з метою забезпечення своїх конституційних прав і свобод. З цією метою вони створили на Закарпатті 13 національно-культурних товариств: Товариство угорської культури Закарпаття, Демократична спілка угорців України, Товариство угорської інтелігенції Закарпаття, Закарпатське угорськомовне наукове товариство, Спілка угорських бібліотекарів Закарпаття, Форум угорських організацій Закарпаття, Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство, Закарпатське угорське товариство працівників охорони здоров'я, Закарпатська угорська асоціація скаутів, Спілка угорських журналістів Закарпаття, Закарпатське угорськомовне товариство студентів та молодих дослідників, Закарпатська демократична спілка угорської молоді «Гордіус», Закарпатська обласна молодіжна організація «Демократична спілка молодих угорців». Спільною метою діяльності усіх організацій є збереження національної ідентичності угорців Закарпаття. Цього можна досягти через забезпечення інтересів різних груп угорського населення, найбільших активні представники яких утворили названі вище товариства та організації. Серед них: «забезпечення культурних потреб угорців Закарпаття і захисту їх політичних інтересів»¹², «збереження угорських національних традицій»¹³, «захист професійних та громадських інтересів закарпатських угорських бібліотекарів»¹⁴, «якісний розвиток угорськомовних шкіл області, представлення інтересів угорськомовних педагогів»¹⁵ тощо. З цього можна зробити висновок, що у своїй громадській діяльності угорці Закарпаття відстоюють інтереси своєї групи як єдиного цілого, представляючи та захищаючи при цьому професійні та інші інтереси різних соціальних груп всередині меншини.

Питання освіти рідною мовою є актуальним для всіх етнонаціональних меншин. Мовні права національних меншин закріплені у Гаазьких рекомендаціях про права національних меншин у сфері освіти (1996 рік) та Ословських рекомендаціях про мовні права національних меншин (1998 рік), ратифікованих Україною. Забезпечення якісного розвитку освіти дітей та молоді рідною мовою є однією з важливих складових діяльності практично всіх угорських товариств Закарпаття. На відміну від представників інших груп, угорці активно працюють у напрямку забезпечення можливості освіти рідною мовою. Визначаючи збереження та розвиток угорської мови на Закарпатті як один з пріори-

тетів, угорці Закарпаття створюють можливості для підготовки педагогічних кадрів для угорських шкіл у середовищі своєї групи. Так, у Берегово діє Закарпатський угорський педагогічний інститут, Благодійний фонд якого, за підтримки громадських організацій у тому ж таки Берегово у 1996 році, заснував Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ. Інститут готує фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» і «спеціаліст»¹⁶. Структурно інститут складається з кафедр (кафедра історії та суспільних дисциплін, кафедра педагогіки та психології та кафедра філології, до якої входять відділення угорської, української та англійської філології, кафедра математики, кафедра біології та кафедра географії), навчального відділу, центру перед- та післядипломної освіти, науково-дослідних центрів (наприклад, Інститут імені Тіводора Легоцькі, Інститут імені Сантала Годинки та Природознавчий науковий дослідний Інститут імені Іштвана Фодора), інформаційного центру та центру культури¹⁷.

На даний час це один з небагатьох етнопонаціональних вищих навчальних закладів України, в яких навчання ведеться мовою національної меншини. Тому, на думку автора, варто коротко охарактеризувати основні напрямки роботи інституту, який представляє інтереси другої найбільшої національної групи Закарпаття. Особливе місце в структурі інституту посідає кафедра історії та суспільних дисциплін. Серед дисциплін, які викладають викладачі кафедри, – історія Угорщини. Протягом усіх років свого існування кафедра ініціює і проводить заходи, присвячені подіям національно-визвольної боротьби угорців та революції 1848-1849 років, які відбуваються на базі інституту та у визначних місцях визвольної боротьби угорського народу (наприклад, міжнародна наукова конференція „Вшанування революції та визвольної війни 1848-1849 років у 2002 році»¹⁸.

Угорське відділення кафедри філології готує спеціалістів за напрямками «угорська мова – англійська мова», «угорська мова – історія», «угорська мова – українська мова». Декілька викладачів відділення є членами Академії наук Угорщини. За короткий час свого функціонування (з 2006 року) відділення організувало ряд міжнародних наукових, науково-методичних та студентських конференцій, конкурсів (наприклад, щорічний конкурс з угорського правопису), презентацій книг, журналів, лекцій угорських викладачів, урочистих заходів тощо¹⁹.

У 1999 році на базі інституту ім. Ференца Ракоці ІІ було створено науково-дослідну установу – Інститут імені Тіводора Легоцькі. Основна мета створення цієї установи – координація та сприяння здійсненню угорськомовних досліджень у сфері суспільних та гуманітарних наук на Закарпатті, виховання молоді генерції науковців²⁰. Діяльність цього науково-дослідного інституту забезпечують Академія наук Угорщини та інститут ім. Ференца Ракоці ІІ. Тематика досліджень цієї

установи підпорядкована єдиній меті – розвитку угорських студій в Україні. Всі дослідження пов'язані з історією, здобутками, проблемами, перспективами розвитку угорського населення Закарпаття, їхніх зв'язків з історичною батьківщиною.

У 2001 році при інституті була заснована ще одна дослідницька установа – Науково-дослідний центр імені Антонія Годинки. Працівники центру здійснюють лінгвістичні, діалектологічні дослідження серед угорського населення Закарпаття. Крім цього, центр постійно моніторить державну мовну політику України та мовну ситуацію в регіоні, має потужні зв'язки з провідними науковими установами Угорщини, Словаччини, Австрії²¹.

У центрі культури інституту ім. Ференца Ракоці постійно проводяться культурно-мистецькі акції, виставки, присвячені визначним подіям угорського культурного життя. Діяльність Закарпатського інституту ім. Ференца Ракоці розкриває широкі можливості для угорського населення краю у здобутті вищої освіти рідною мовою, для поглиблення знань студентів з історії та культури угорців Закарпаття та Угорщини, здійснення наукових досліджень у різних сферах науки рідною мовою. Випускники інституту мають можливість працевлаштуватися у дитячих садочках, школах з угорською мовою викладання, продовжувати свої наукові пошуки в педагогічному інституті та інституті ім. Ф. Ракоці або ж в Угорщині. Таким чином, з одного боку, досягається збереження національної самобутності та національної ідентичності угорської групи в Закарпатській області, відкриваються можливості для поширення угорської мови в краї, а з іншого, виявляються тенденції до сегрегації угорської спільноти.

Щодо забезпечення можливості на здобуття середньої освіти рідною мовою, то угорці Закарпатської області перебувають у досить вигідному становищі. Станом на 2005/2006 н.р. в області діяло 107 загальноосвітніх шкіл з угорською мовою навчання²². Крім того, в області функціонують 5 приватних ліцеїв, в яких шкільні предмети викладаються угорською мовою²³. В радянські часи в школах з угорською мовою навчання викладали лише російську мову (українська угорським населенням краю не вивчалась у середній школі взагалі). Лише після 1991 року ситуація почала змінюватися: сьогодні українська мова є обов'язковим предметом в усіх школах з національними мовами викладання. Починаючи з першого класу, учні загальноосвітніх шкіл з угорською мовою викладання вивчають державну мову, але багато хто з них так і не оволодіває нею на високому рівні. Причинами цього є недосконалі програми навчання української мови для національних меншин та брак кваліфікованих педагогічних кадрів з викладання української мови у школах національних меншин²⁴. Складається ситуація, коли угорське населення краю вільно володіє рідною мовою і недосконало (або на дуже низькому рівні) державною українською, що призводить до сепарації угорськомовного населення, зву-

ження перспектив працевлаштування та кар'єрного росту для угорської молоді в Україні.

Дану проблему необхідно вирішувати на державному рівні. Розробка відповідних навчальних програм із вивчення української мови представниками угорської спільноти та підготовка якісних підручників з врахуванням лінгвістичних особливостей угорської мови повинні бути зроблені працівниками Міністерства освіти і науки України, основним завданням якого є забезпечення якісної загальної освіти в державі. На думку автора, система викладання української мови у школах з національними мовами навчання потребує кардинальних змін. Тут потрібні державні реформи на всіх рівнях, починаючи від початкової освіти і завершуючи вищою, оскільки забезпечення права етнічної спільноти на навчання рідною мовою не може означати недостатнє володіння її представниками державною мовою. Тому сьогодні важливо віднайти оптимальну систему навчання для представників національних груп, в якій буде місце як для вивчення рідної мови, так і для оволодіння державною з перспективою подальшого навчання та працевлаштування в Україні.

Політичні інтереси угорської спільноти представляють Демократична партія угорців України та Політична партія «КМКС» (у перекладі з угорської мови – Товариство угорської культури Закарпаття) Партії угорців України. Від першої до Закарпатської обласної ради останнього скликання було обрано чотири депутати, а від другої – КМКС – три²⁵. Діяльність цих політичних сил спрямована на посилення позицій угорців на Закарпатті, активізації участі угорців у політичному житті краю. Напередодні виборів 2012 року голова Товариства угорської культури Міклош Ковач заявив: «КМКС ... має свою стратегію. На цьогорічних парламентських виборах ми сподіваємося..., що представник КМКС зможе представляти інтереси угорської громади у Верховній Раді»²⁶. Сьогодні М.Ковач є депутатом Закарпатської обласної ради VI скликання, а КМКС своїх представників у Верховній Раді VII скликання не має. Таким чином, на даному етапі мета не досягнута, однак угорські політичні партії разом з національно-культурними товариствами працюють на задоволення політичних інтересів своєї спільноти. Представляючи інтереси угорського населення краю, члени КМКС виявляють великий інтерес у збереженні потужних зв'язків угорців Закарпаття зі своєю історичною батьківщиною Угорщиною, яка активно підтримує діяльність національно-культурних товариств, освітніх установ, неурядових організацій та політичних партій угорців краю і морально, і фінансово.

Характерною рисою угорської національної меншини в Закарпатській області є її організованість, консолідованість, високий рівень громадянської та політичної активності. Велику підтримку угорці Закарпаття отримують від сусідньої Угорщини, яка з перших днів незалежності України виявила ініціативу у налагодженні двосторонніх від-

носин з Українською державою з метою забезпечення національно-культурних та політичних прав своїх співвітчизників в Україні.

Діяльність угорської національної меншини в Україні засвідчує, що ця група має за мету не лише забезпечення національно-культурної автономії, але й посилення своєї політичної ваги в політичному полі України, з тим, щоби домогались завдяки цьому успішного вирішення актуальних політичних питань на свою користь. Активна участь угорців у громадському житті краю, діяльність їхніх політичних партій всередині та за межами України можуть слугувати підтвердженням даної думки. Велику роль у політизації діяльності угорських товариств, громадських організацій, рухів, партій відіграє вагома моральна, фінансова, політична підтримка, яку вони отримують від сусідньої Угорщини.

Угорська держава, починаючи від 1993 року, намагається на законодавчому рівні забезпечити права угорців, що проживають за межами батьківщини. Прийняття у 2002 році Закону «Про угорців, які проживають у сусідніх країнах» та у 2010 році Закону «Про внесення змін до Закону Угорської Республіки 1993 року LV. Про угорське громадянство» суттєво спростило процес набуття угорського громадянства для тих, хто проживає за межами Угорської держави²⁷. У 2011 році парламент Угорщини вніс відповідні правки до Закону про вибори депутатів Державних зборів. Тепер за Угорським законодавством громадяни, які не проживають на території країни, отримали право голосувати за загальнонаціональними виборчими списками політичних партій²⁸. Цим скористалися окремі політичні сили сусідньої держави для розширення свого електорату. У 2013 році представники угорської радикальної партії «Йоббік» провели свій політичний форум у закарпатському Берегово. В ході візиту представники названої партії зустрілися з представниками церковних громад, відвідали угорську гімназію та Закарпатський угорський інститут у Берегово, інші визначні для угорців краю місця. Під час прес-конференції лідера партії «Йоббік» Габора Вона, депутата Європарламенту Бейла Ковача та голови кабінету партії Іштвана Савої прозвучали заяви щодо нерішучості та слабкості угорських дипломатів у вирішенні проблем угорців краю, було обіцяно лобювання додаткової фінансової допомоги навчальним закладам Закарпаття з угорською мовою викладання. Депутат Європарламенту Бейла Ковач наголосив, що «Україна може розраховувати на підтримку в підписанні асоціації з ЄС лише за виконання певних умов», серед яких – беззаперечне виконання «Закону про засади мовної політики» та створення Притисянського округу на території Закарпатської області, з включенням туди населених пунктів із компактним проживанням угорськомовного населення. Активізація діяльності угорських партій на території Закарпаття свідчить, на нашу думку, про все зростаючий інтерес з боку сусідньої Угорщини до проблем закарпатських угорців і угорська партія «Йоббік» стала першою,

яка розпочала політичну агітацію за межами батьківщини.

Подібна політика сусідньої держави, з однієї сторони, сприяє консолідації угорської меншини Закарпаття, збереженню та розвитку останньою національної мови, культури, традицій, дає можливість брати участь у політичних процесах в Угорщині, а з іншої – несе певні загрози для цілісності Української держави. За даними генерального консула Угорщини в Україні Іштвана Тота, станом на липень 2013 року 50658 громадян України подали заяви на отримання угорського паспорта²⁹. Проблема подвійного громадянства з кожним днем стає все більш актуальною для України, оскільки згідно чинного законодавства українці мають право бути громадянами лише однієї держави. В даному контексті політика сусідньої Угорщини на Закарпатті, як і Румунії на Буковині і не тільки у перспективі може призвести до загострення міждержавних відносин між Україною та названими державами, появи міждержавних конфліктів тощо.

Отже, угорська національна меншина за роки незалежності утворила у Закарпатській області ряд інституціоналізованих груп інтересів, до яких ми відносимо національно-культурні товариства та, певною мірою, політичні партії. Особливістю діяльності угорської національної меншини є те, що у своїй взаємодії з іншими етнопонаціональними групами вона виступає як консолідована група, об'єднана спільним інтересом – збереженням національної, мовної ідентичності угорського населення краю. В той же час всередині цієї групи існують і інші, також об'єднані спільним інтересом – професійним, політичним, соціальним та іншим, які задовольняються через діяльність національно-культурних товариств та інших інституцій. Угорці Закарпаття активні у суспільно-політичному житті краю, ініціюють широкий спектр соціальних програм, надають правову та юридичну підтримку своїм землякам та активно залучають іноземних співвітчизників до вирішення завдань своєї діяльності в Україні.

В той же час сусідня Угорщина також здійснює активну діяльність на підтримку своїх співвітчизників в Україні, допомагаючи останнім фінансово, інформаційно та забезпечуючи їхні права (в тому числі політичні) у самій Угорщині законодавчо. Таким чином досягається спільний інтерес – угорці Закарпаття залишаються однією з найбільш сконсолідованих етнопонаціональних груп в Україні з чітко визначеними національними орієнтирами.

¹ Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpattia/>

² Закарпаття в етнополітичному вимірі / Під ред. Ю.А. Левенця. – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім.Ю.Ф. Кураса, 2008. – 681 с.

³ Електоральні процеси на Закарпатті в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапеч, Н. Ротар; Відп. за вир. М. Токар]. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. – 552 с.

⁴ Зан М. Етнічні процеси на Закарпатті в сучасну добу / М. Зан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nte/2010_1/zan.htm

⁵ Токар М. Регіональна політична еліта: тенденції творення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakarpattia.com/?p=502>

⁶ Hyde-Price A. The International Politics of East Central Europe. – Manchester University Press, 1996. – 303 p.

⁷ На Закарпатті діє 66 національно-культурних товариств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://karpatskijobjektiv.com/на-закарпатті-діє-66-національно-культу/>

⁸ Медовкіна Л. Угорська меншина України в сучасних українсько-угорських міждержавних відносинах / Л. Медовкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Gileya/2012_58/Gileya58/I31_doc.pdf

⁹ Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Мовний склад населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>

¹⁰ Див.: Берегасі А., Черничко С. Українська мова у школах з угорською мовою навчання у соціолінгвістичному аспекті / А. Берегасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=120>

¹¹ Медовкіна Л. Вказ. праця.

¹² Товариство угорської культури Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/565>

¹³ Демократична спілка угорців України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/567>

¹⁴ Спілка угорських бібліотекарів Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/573>

¹⁵ Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/577>

¹⁶ Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmf.u.z.ua/ua114/index.php/tajeko-ztato.html>

¹⁷ Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II. Кафедри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmf.u.z.ua/ua114/index.php/egysegek.html>

¹⁸ Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II. Кафедра історії та суспільних дисциплін [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.kmf.uz.ua/ua114/index.php/section-blog/35-tanszekek/53-tortenelem-tanszek.html>

¹⁹ Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ. Угорське відділення кафедри філології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmf.uz.ua/ua114/index.php/section-blog/35-tanszekek/57-2010-02-27-11-36-53.html>

²⁰ Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ. Інститут імені Тіводора Легоцькі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmf.uz.ua/ua114/index.php/component/content/article/35-tanszekek/75-2010-11-30-18-19-42.html>

²¹ Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ. Науково-дослідний центр імені Антонія Годинки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmf.uz.ua/ua114/index.php/section-blog/35-tanszekek/35-tanszekek/169-2013-05-16-08-09-39.html>

²² Берегасі А., Черничко С. Вказ. праця.

²³ На Закарпатті народні депутати вивчають стан забезпечення прав національних меншин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/115015-Na-Zakarpatti-narodni-deputy->

[vyvchaiut-stan-zabezpechennia-prav-natsionalnykh-menshyn-VIDEO](#)

²⁴ Берегасі А., Черничко С. Вказ. праця.

²⁵ Обласна рада VI скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarp-at-rada.gov.ua/oblasna-rada/deputaty/deputaty-vi/>

²⁶ Лігераті Т. КМКС хоче зробити угорську мову регіональною та висуне на виборах свого кандидата / Т. Лігераті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/94798-KMKS-khoche-zrobyty-uhorsku-movu-rehionalnoiu-ta-vysune-na-vyborakh-svooho-kandydata>

²⁷ Медовкіна Л.І. Вказ. праця.

²⁸ Електоральні процеси на Закарпатті в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря... – С.86.

²⁹ З 1 січня 2011 року заяви на отримання угорського паспорта подали 50658 громадян України (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/112361-Z-1-sichnia-2011-roku-zaiavy-na-otrymannia-uhorsko-ho-pasporta-podaly-50-658-hromadian-Ukrainy-VIDEO>